

ЗА ИСТОРИЯТА И ЕЗИКА НА ТУКАНЦИТЕ В БЕСАРАБИЯ
(с лингвистичен материал от Болградско)

СВЕТЛАНА ТОПАЛОВА

Името туканец (мн. ч. туканци) е образувано от българското наречие тук + ан + ц (ци — за мн. ч.), т. е. тукашни, от това място. Основното му значение е 'който произхожда от тук, намира се или става тук; нашенски'¹. В Бесарабия ударението е върху втората сричка (туканци), като много рядко в селата се среща и туканци. Съществителното туканци не фигурира в руските и българските речници, като изключим енциклопедиите, където явно попадаме на омонимия: "туканы — перцеяды, семейство птиц дятлообразных" (Большая Советская энциклопедия), "тукани — птицы..." (Кратка Българска енциклопедия).

В тази статия разглеждаме етимологията на това име и семантичкото му развитие. Ще се опитаме да проследим историята на заселването на т. нар. туканци в Бесарабия и ще очертаем съвременното състояние на говора им.

I. В прегледаната от нас литература думата се среща почти винаги в съчетание с махала: туканска махала². Жителите ѝ в Болград и досега се наричат туканци. Самият град се дели на четири махали: Туканска, Каръмска (Кримска), Сливенска и Ямболска. Туканската е най-старата (предполага се, че преди създаването на града в неговата югоизточна част е имало българско население³). Жителите на туканската махала получават това име след Руско-турската война 1828—1829 г., когато в Болград се основават още две махали — Сливенска и Ямболска.

Старите болградски туканци си спомнят, че махалата им била най-голямата и най-богатата от четирите. Тук са живели богаташи — търговци и притежатели на големи животни. Тя заемала 13 улици [тринайси квартал'а]⁴ и се простирала надолу от Събора "Преображение Господне" до църквата "Св. Никола" (от улица "Госпитална" на юг и от проспект "Ленин" до края на града).

Впоследствие жителите на Болград основават още три бесарабски села — Българийка, Кайраклия II и Калчевка (това става през 60-те години на XIX в.).

Специално за Калчево е известно, че първите му заселници са от туканската махала на града.

II. В основните изследвания за бесарабските българи (на Л. Берг, Н. Державин и др.) туканците не се споменават. Изключение прави статията на Г. Занетов "Български народни песни от с. Конгаз, Бесарабия", където той говори за туканите (без -ци): "Околните молдовани на Комрат и други гагаузки села винаги наричат гагаузите българи и никогаш гагаузи. Името българин преимуществено се отнася към гагаузите. И истинските българи ги наричат българи, но много пъти ги наричат тукани"⁵. И така в Бесарабия в края на XIX и нач. на XX в. за разграничително име на българите предимно гагаузите са използвали името тукани (и г-н Занетов го потвърждава с примери: "Тукани ни наричат гагаузите. Те казват, че те са били българи, а ние сме били тукани"⁶ и др.) Важното е, че тукани с това си значение се пази и досега в Бесарабия. То е познато на по-възрастните хора тук⁷.

За туканската махала в Болград Г. Занетов, без да отрича, че тя е най-старата в града, смята, че името ѝ идва от "първите българи колонисти, които отначало се намирали в допир само с гагаузите"⁸. Според него гагаузинът не нарича българина булгар, а само тукан; по онова време думата туканин е означавала "българин", а пък тукански — "български".

III. В другата си статия преселниците се през 1806—1812 г. Г. Занетов нарича "беженари", а за хората от второто масово преселване той използва думата "нови": "Колонистите преселници до 1829 г. се наричали "стари", а преселниците после — "нови"⁹. В съвременните трудове на И. Мещерюк, И. Грек и Н. Червенков, написани въз основа на архивни документи, също се използват термините "стари" и "нови", например: "По данни от списъка на регистрираните през 1835 г. в тази колония (Болград — С. Т.) се наброяват 3373 "стари преселници", т. е. заселили се в Бесарабия преди последната Руско-турска война от 1828—1829 г."¹⁰ (подчертаното — С. Т.).

Е. Хаджиниколова посочва, че в изворите и литературата от XIX в. българите в Бесарабия се наричат шопа, "бели и черни", а "също и "стари българи", или тукани, т. е. тукашни, и "нови българи", или беженари, т. е. бежанци. Едните били старо българско население, преселило се в областта до 1830 г., а другите — новопристигналото население"¹¹.

Както се вижда, това е въпрос на терминология ("стари българи" или тукани), но понякога става разминаване в посоченото време на заселването им в Бесарабия. Според В. С. Зеленчук, между 1806 и 1812 г. тук пристигат около три хиляди българи и "в отличие от первых болгарских переселенцев, называвших себя "старыми", эта часть болгар стала именоваться "новыми болгарами"¹².

IV. Най-често и най-редовно терминът се използва от С. Бернщейн и неговите сътрудници, създатели на първия "Атлас болгарских говоров в СССР". Те отбелязват, че през първия преселнически период през 1806—1812 г. основната

маса преселници са били от най-североизточните райони на България и "именно они в дальнейшем получили здесь наименование туканцев (т. е. местных)"¹³.

Основният поток на преселниците "тръгва от Разградско, Силистренско, Свищовско, Габровско, Севлиево, Плевенско, особено от предпланинските райони на България"¹⁴. Според И. Грек и Н. Червенков това са 4248 семейства. А. Скалковски и др. пък посочват, че през този период напускат родината си над 7000 български семейства¹⁵. Някои от тях са останали в градовете, другите са основали редица села, от които за тукански смятаме следните; Сатунов, Карагач, Таш-бунар, Шоп-Тараклия; в Болградско това са Импуцита, Курчий, Каракурт, Чийшия, Бановка (1821 г.), възможно Табак; Болград.

"Во время Русско-турецкой войны 1806—1812 года среди переселенцев доминирующую роль играли выходцы из северо-восточной Болгарии, говорившие на чийшийских говорах (туканцы)"¹⁶. Интересното е, че авторите на "Атласа...", използвайки термина, винаги го дават с курсив, което навежда на мисълта, че в него се влага нов смисъл, т. е. туканците не са просто преселили се в Бесарабия до 1828 г., а жители от конкретен район в България — от крайдунавските райони. Може би това става по аналогия: жителите на туканската махала са от Североизточна България; всички българи, които се преселват в същия период и говорят един диалект, могат да се нарекат туканци [както туканците в Болград са "тукашни" за жителите на други махали, така и те са "тукашни" ("заварени") за българите от Югоизточна България, които идват по-късно от тях, през и след Руско-турската война 1828—1829 г.]

И така името туканци (с това си значение) се създава в Бесарабия и се използва отначало като разграничително наименование за първите стари жители, които се отличават от "новите" по времето на преселването си, по района, откъдето идват, и езика, на който общуват. Явно това дава основание на С. Б. Бернщейн да нарече така всички заселници в Бесарабия от крайдунавските райони на България от времето на първото масово преселение от 1806—1812 г., които говорят североизточен чийшийски диалект.

В статията си "О языке города Болграда" С. Бернщейн освен сливения и ямболския говор посочва още два: тукански и кримски, и отбелязва, че те са напълно условни: "Туканцы — первые поселенцы Болграда, Крымцы переселились непосредственно из Таврии"¹⁷. Условно е и самото име на туканците като жители от Североизточна България. То не се свързва с конкретно селище в прародината, макар че старите туканци говорят за Тукански град.

От изнесеното дотук се очертават няколко значения на името туканец (туканци):

I. Представители на туканската махала; първите жители на град Болград (употребява се и сега).

II. Българин, българи по произход (името е предимно без -ец /-ци/ — тукан, тукани). (Г. Занетов; среща се в устни предания, личен фоноархив на автора).

III. Стари българи или преселили се в Бесарабия преди 1828 г.

IV. Българи-преселници от крайдунавските райони на България (В III и IV значение името е използвано в литературата).

В една от последните статии за Одеския регион името “туканци” се използва и като наименование на етнографска група. Това може да се приеме, но предположението на автора, че: “Найбольш численною группою были т. з. “болгаритуканци” — коринне населення північно-східної Болгарії “ (най-многобройната група били т. нар. “българи-туканци” — коренно население на Североизточна България¹⁸) се опира върху твърдение в “Атлас болгарских говоров в СССР”; в България няма такава етнографска група.

Според Хр. Вакарелски “българската народност, взета в диалектоложко отношение, както и по отношение на нейния бит, а също така и териториално, се явява в няколко отделни групи: Добруджанци, Тракийци, Рупци, Полянци, Балканци, Шопи и Македонци”¹⁹. В Бесарабия и Южна Русия повечето са добруджанци, има още тракийци и балканци.

Ако говорим за старото население на Североизточна България, то те наричат себе си ерлии, ерлийци, т. е. местни жители (от тур. *erli* — ‘местен’²⁰). Среща се и название хърцои, хрцои, което проф. Л. Милетич приема за тяхно етнографско название²¹. Това население е носител на мизийски говори.

Това означава, че на бесарабското туканци (в IV значение) отговаря българското полянци (или ерлии, или хърцои, хрцои). Невъзможно е да се посочи конкретно българско селище, от което произлизат туканците, може би те са населявали различни места в Североизточна България. Още повече, че старото местно мизийско население се унищожава или се изселва, другите се смесват с балканците и сега трудно се отделят от тях, дори “българското население на Североизточна България, по-специално на Добруджа и в околните Варна, Силистра и Шумен, произхожда от Южна България и Стара планина”²². Например сега в Добруджа според Максим Сл. Младенов са представени три типа говори: мизийски, балкански и тракийски²³.

Етнографско-говорни разновидности на “автохтонното полянско население са били т. нар. капанци, населяващи и до днес част на Разградско и Поповско, и гребенци, населяващи дунавското крайбрежие между Русе и Силистра”²⁴. Те споделят най-характерната черта на мизийските говори в България — членното окончание -о за съществителните от мъжки род единствено число; по нея старото население се отделя от балканците. Л. Милетич през 1902 г. подчертава двата основни белега, по които веднага се разпознават ерлийците: о-диалект и облеклото им (две престилки вместо сукман, както е при балканците)²⁵. В Бесарабия материалната култура е слабо запазена, необходимо е да се провери вторият белег, но за говора на туканците със сигурност може да се посочи, че той се отнася към мизийските, но е ъ-тип.

Сега в Бесарабия вече е трудно да се попадне на човек, който да осъзнава

себе си като туканец, в смисъл, че предците му са точно от северните райони на България. Само по-възрастните болградци говорят за туканците в “Туканията” с най-различни версии за произхода на името, а старите калчевци знаят, че потеклото им тръгва от къшлите на прочутите болградски туканци и че “туканити биле българи”.

Сега туканците като етнографска група наброяват най-общо към 14—15 хиляди в 4-те села в Болградско и около 30 хиляди в Бесарабия. Те са били повече, но по-голямата им част е асимилирана от балканците. И това са доста относителни сведения поради вътрешни и външни миграционни процеси, протичали в миналото и днес. Не са без значение и смесените бракове. Обединява ги всъщност само езикът (диалектът), на който те общуват и с който се отличават от другите бесарабски българи. Той според С. Бернщейн спада към североизточните говори и не е описан в българската диалектология.

Бесарабските говори, чиито носители са от крайдунавските райони на България, са наречени чийшийски по името на селището Чийший (Болградско)²⁶. Сега този тип говори се среща в селата Владычень (Импущита), Бановка, Калчево и Огородное (Чийший) в Болградско, Каменка (Таш-бунар) и Нагорное (Карагач) в Измаилско, в Шоп-Тараклия и град Измаил. Носители на говора е имало и в туканската махала на град Болград, в близките до него села и други селища, но са асимилирани.

Най-важните особености на чийшийските говори са следните:

1. Полупрегласен ятов изговор — под ударение и пред твърда сричка -а, пред мека и в краесловието -е: б' *а*л, б' *е*ли; дв' *е*.
2. Преглас на етимологичното а след мека съгласна и след шушкава: *жаба* — *жеби*, *шапка* — *шепки*; *нијан* — *нијени*.
3. Силна редукция на гласните а, е и о в безударна позиция.
4. Членна морфема за мъжки род под ударение ъ и а без ударение.
5. Окончание -ъ при съществителните от женски род и глаголите от 1 лице единствено число: *вудъ*; *перъ*.
6. Липса на съгласна х. В началото на думата тя винаги изпада, в средата изпада или се заменя с ј и в края на съществителните и глаголите се запазва.
7. Футурна частица *же*, *жъ*.
8. Показателно местоимение *тоо*, *таа* и *тее*.

В България чийшийските говори се свързват с мизийските, но както отбелязахме по-рано, най-типична за последните е членната морфема -о при съществителните от мъжки род, а чийшийските са от ъ-тип говори (г. 4), както балканските. Но тези чийшийски говори “резко отличават от балканских и, несомненно, характеризуют один из старых северо-восточных диалектов, который в самой Болгарии, может быть, и не сохранился в прежнем виде”²⁷ (подчертаното — С. Т.). И това е възможно, защото българските диалектолози не откриват изконно мизийски говори с ъ-член.

За да се представи по-добре съвременното състояние на говора на туканците в Бесарабия, в края на статията се прилагат 5 текста от личния ни фоноархив, които са записани през 1993 г. в Болградско. Текстове представяват образци от говоримата реч на 5 информатори от туканската махала в Болград (те запазват много от чийшийските особености), от село Чийший (на чието име е наречен този тип говори) и от село Калчево, като един от последователните му представители.

За туканската махала стана дума по-горе. Говорът на туканците в Болград вече не е типичен чийшийски, а чийшийски с балкански белези. Той се променя след 1830 г. под влияние на езика на новите заселници, които основно са от Югоизточна България, и особено на сливения говор, който постепенно измества чийшийския (т. нар. болградска група)²⁸.

По официални данни село Чийший е основано през 1813 г., но има сведения за по-ранно заселване там. Село Калчево е основано от жителите на туканската махала в Болград според нас още през 40-те години на XIX в.²⁹, а официално се води през 1862 г. Още едно доказателство за това е добре запазеният там чийшийски говор, докато в туканската махала в Болград през 50-те — 60-те години вече се налага сливеният.

Въз основа на приложените текстове съставихме таблица, която илюстрира основните белези на чийшийския тип говори и различията между него и този на туканците в Болград.

ТАБЛИЦА I

Маркер	Туканската махала в Болград	Чийший	Калчево
Фонетични особености			
1. Синкопи	a>∅: нашта a>∅: махлă o>∅: фцѐ o>∅: кут "като" й>∅: туканята, българята	a>∅: миналта a>∅: а "да" e>∅: нашту o>∅: кат й>∅: свѡа	и>∅: българти де>й: бѣй га>∅: мѡ й>∅: н аџиа, русѣта
2. Съгласна х			
— в началото на думата	ѡрата и хѡрата, хай, хубави харман'а, *л'ап	убаву	ай
— в средата	махалă и махлă, кѡхн'а кăзвахми, играйми и кăзваа дѡдаха, зимăха, б'ăха	майлѣ, кѡйн'а зѣйми, направ'аа свѣршийми	*майлѣ кѡнчайми,
3. Палатални съгласни	тукан'ска, махал'ă, квартал'а бъл'гари, мъл'чи; ч'уст	гъл'чѣ	*гълчѣ

4. Фонетичен об-

лик на думите

— вече	вѣчик; вѣчка и вѣчика	*вѣки	*вѣки, вѣчи/к/
— едно	инăта, инй	инѡ	*инѡ, инѣтъ
— отивахме	утйвахми		утăдѣйми
— живяли	жив'ăхми и жув'али	жувѣм	жув'али
5. Ударение в гл. окончание	засилѣха, навивăха, правѣха, устанăха	направ'аа	прав'аа и др.

Морфологични особености

6. Затвърдели окончания	кѡпѣ "купя", удилѣт	ѡда "ходя" рабутъ	*ѡд'а
7. Окончание -а при същ. от жен. род	удă, зим'ă, странă, махлă	*вудѣ	майлѣ
8. Футурна част.	ше, шѣ, шйдимй	же, жѣ	жѣ, ж
9. Показателни местоимения	тѣс, тѡс, унѣс и тес	тас и таа	тее, таа, тоо и др.

Лексикални особености

10. царица	пашѡй	пѣпѡр'	пѣпѡр
11. говоря	гъл'чă	гъл'чѣ	гълчѣ и др.
Синтактични особености			
12. Синкопи	[[/и кѣту видим чи ѡблачну дѣш//]]	[[/сѣлуту нашту чийший ѡбаву//]]	и др.
13. Словоредът	[[/туканска штѡту бъл'гари млѡгу тѡка жув'али//]]	[[/сѣм ут чийший//]]	и др.

* С този знак в таблицата са обозначени възстановените форми. Примерите липсват в текстовете, но са от същите идиолекти.

Говорите на Чийший и Калчево, както и на други села от чийшийския тип, се свързват с мизийските говори в България (Българска диалектология, 101—104, точка 1, 3, 4, 7), само че са ѣ-тип. По БДА (II том) не отговарят на конкретно българско селище или говор.

Говорът на туканците в Болград се отличава от чийшийския със следните важни особености:

— запазва х във всички позиции;

— окончание -а при съществителните от женски род на а и при глаголите от I лице единствено число сегашно време;

— футурна частица ше;

— показателно местоимение тос, тъс, тес.

Тези и други особености ни отвеждат към подбалкански (сливенски) говор (Българска диалектология, 117—118, точка 3, 4, 5, 6).

Същото се отнася за диалектите на селата от болградския подтип говори.

За запазени чийшийски белези ние смятаме следните примери: при И-2 — вариантите ората (I) и хората; многу и млогу; жув'ахми и жив'ахми; при И-1 — изключенията играйми, казваа, *сърд'аа; *л'ап замяна на предлога в с у: [// шйда у туканята / у туканцити//].

При И-1 са фиксирани затвърдени окончания в глаголите I лице единствено число и III лице множествено число кунъ, удилът, което го обединява с И-4: ода “ходя”, рабутъ “работя”, но в говора на село Калчево това явление не е отбелязано (вж. таблица I, по-горе).

Изложените дотук факти показват, че говорът на туکانците в Бесарабия отначало е бил единен (от североизточен мизийски ъ-тип), но с идването на южните българи след 1828 г. изгубва своята монолитност: туکانците в Болград и близките села се асимилират (болградски подтип на балканските говори), а другата част си запазва основните говорни белези (чийшийски тип).

Както виждаме, туکانците (чийшийците) добре пазят езиковите си особености (вж. таблица I, по-горе). Интересното е, че в туканската махала в града не запазват диалекта си, но продължават да се осъзнават туکانци, докато в 4-те села в Болградско чийшийският говор добре се пази, но бановците или калчевците няма да се нарекат туکانци.

Но и тези говори, както и в цяла Бесарабия, от година на година все повече се поддават на чуждоезиково влияние. Интересно е все пак да се направи опит за определяне на конкретно българско селище (селища), откъдето евентуално са дошли туکانците в Бесарабия, като се използват езикови, етнографски, исторически и други сведения, но това е предмет на бъдещи изследвания.

Приложение I. Текстове от Болградско, Украйна³⁰

И-1: Борис Николаевич Пирков, жител на туканската махала, роден и живее в Болград. Той е на 68 години.

[// виш нашта туканйа/ туканйата т'а природа/ българска природа заквò штòту/ в българиата йма/ и туканска махл'а и каръмска махл'а и йамбул'ска махл'а и парцал махл'а//].

В. Това къде е?

[//тò т'ука в бòлграт/ ин'ата стран'а/ дилй съ бòлграт на двè/ на четири стърнй/ туканска сливенска йамбул'ска и каръмска/ а пък ний/ значат там делйм вèчка/ аа там на крайа парцал махл'а казвахми/казвами/ йдим на вечеринка/ събйрами играйми/ испраштъми мумйти дòма/ вечиринката дè шйдим/ ай шйдим ф имбулйата/ дè шйдим ай шйдим ф туканй'тъ/ .../ кут съ жèн'ат дуважда мумчèту да

сват'ува/ тий вèчка стуй'т/ туканцити стуй'т вèчка начек'у/ ааа/ йд'т/ ч'акай лаб'ут'а и т'ах'н'а/ кой ше навйй/ навйват/ туканцити навйват сйнкуту врèми/ навйв'аха/ ни п'уштаха нйкуй т'ука//]

В. Коя е най-голямата махала?

[//туканйата/ и тукан'ска й штòту йма/ в българиата йма тукански гòрут или квò/ аз ни мò да раск'ажа х'убоо/ затв'а туканйа/ р'ждиви главй кай/ туканцити с'ыз р'ждиви главй/ .../ т'й знай'т чи туканец с'ыз р'ждива глав'а/ напрèшка т'й казваа/ туканеца най врèден/ най врèден туканеца/ .../ т'ука ймаши фцè/ туканцити най/ най буг'ату бèши туканцити с уфцèти/ дè шйдиш/ шйда у туканйата/ у туканцити йма уфцè крави/ ймат кузй и/ дè шй/ шйда у туканйата за тизèк/ да си к'упъ за зим'ска/ ...//].

И-2: Екатерина Мойсеевна Зехирова, на 76 години, родена и живее в туканската махала в град Болград.

[//тукан'ска махал'а/ т'с туканска махал'а бèши мнòгу буг'ата/ т'а йм'ши фцè крави ората зажитачни/ кунè/ сèихми ур'ахми/ ний койту бèши пò бèден утйвахми пум'агахми т'ам/ рабутйхми найнò/ т'ука ймаши инй пар'ушувй тий/ зймаха на арèнда зим'а ний утйвахми им пум'агахми/ шйдимй ше пум'огнимй на харман'а/ башт'а ми ймаши сто òфци/ а п'к ас се равнò ходйх да пум'агам т'а ми бèши др'ушка/ и к'ту вйдим чи òбл'ачну д'ш/ васылке ас ш' дòда да пум'огна мо/ хай/ бигòм утйвами митèм на харман'ъ пум'агами мòйту мумйчинци/ хòрата б'аха х'убави ний жив'ахми др'ужну/.../ тòз гòрут мнòгу й х'убаф//].

В. Колко е голяма туканската махала?

[//т'ука туканйата д'рджèши т'й/ тринайси кварт'ал'а/ там сèтни сливенйа т'ам имбулйа/ сливенйата т'ука п'к имбулйата т'ука/ ний на унèс им казвахми/ тий пò бèднитй чи дир'т кунè/ а п'к т'ука бèши/ к'ту дòдаха р'ускити т'ука бèши вас'мòй уч'аст'к/ най буг'ат'аа уч'аст'к/ òт т'ука бèши/ т'с туканйа/ т'с туканйа т'а пруч'тна бèши/ сйчкити хазий'ава сйчкити х'убави хòра/ ...//].

В. Защо се нарича туканска?

[//тукан'ска штòту б'л'гари млòгу т'ука жув'али/ чи туканйи/ сè òфци дèту д'рдж'али и за тв'а тий ги правйха туканйи/ туканска махал'а/ штòту òфци млòгу д'рдж'аха и унèз б'л'гари с'с тès б'л'гари.../ мòйта б'аба алис бèши/ башт'а й уд б'л'гар'аа/ йанку//].

В. Знаете ли от коя част на България те идват?

[//т'ука с'з засилйа/ г'ату т'урцити били б'л'гариа и тий с'з засилйа т'ука ф'в бòл'град/ и т'й устан'аха/ бйха р'ускити/ пудир р'ускити дòдаха рум'янци/ ги зèха и тий устан'аха т'ука/ тòчно ни мòйа да ви к'ажа уддè тоз йанку//].

И-3: Мария Ивановна Богоева, на 64 години, жител на град Болград от 1971 година, след 22 години живот в село Чийший.

В. Има ли разлика между вашия език и на Болград?

[//разница йма/ ний казв'ми вуд' тий казват уд'а/ ний казв'ми п'п'ур' тий казв'т пашòй/ ний казв'ми майл' тий казв'т махал'а/ к'уйн'а и к'ухн'а/ йй т'кòва

пък дру́гу ас уддè мо да зна́м квò да гъл'чѣ/ йма мно́гу йма йма/ да́жи/ ча́кай
ива́н то́й/ гъл'чѣши пу бо́лградски/ ас ка́звам нидѣй ми гъл'чи бо́лградски/ гъл'чи
си свòа изик/ то́й ка́зва квà ти й рàзница налй ний снй т́ука уже два́йсй и две
гудйни/ .../нè ас сѣм бо́лграшки/ пък ний сй гъл'чйм пу чийшйски//.

В. Селото голямо ли е?

//сѣлуту нè мно́гу гул'аму ну ний сй гъл'чйм пу бѣлгарски алыс//.

И-4: Василий Петрович Червенков, жител на село Чийший, 22-годишен.

//имйту ми й васйл/ сѣм ут чийшй/ рабу́ть т́укъ в булнийцѣтъ ф при́дмниа
пакòй/ учйх сѣ в адеса/ закòнчих мѣдучйлишче миналта гудйна и/ пудър учйлиш-
читу рабу́тйх ф таз булница пудйр таа булнийцъ утйдх в арм'аътъ служйх гу-
дына/ си дудех/.../ сѣлуту на́шту чийшй у́баву/ гул'аму/ ш'ас зѣйми а жувѣм пò
убòу/направ'аа асфàлт цинтрàлнитй ùлицй/ òшчи квò...//

В. Защо селото ви се нарича така?

//накòлкуту аз зна́м/ чийшй му ка́зват ут слòву градйна/ градйна пу инò
врѣми на бѣлгарски изик жь бѣделу/ чийшй му сѣ ка́звалу/ тѣй станà агарòднее/
пу укрàински гарòднее//.

И-5: Василий Трифонович Марков, на 80 години, жител на село Калчево.

//чи д'аду йнзув рикъл/ т́ук жь бѣй гул'аму насилѣн'а/ ми вѣритй рикъл ф
силà/ ж дòй кàй инджинѣр уд русѣта/ чи жь вѣ упридилй кòй дè/ дè жь жувѣй/ и
тйй тугàва сѣ сѣгласйли/ ай тѣй жь бѣди/ жь йдим/.../ жув'али уддòлу сѣбòра//.

В. Каква махала е била?

//тукàнитй/ знàчи тукàнитй билè бѣлгари/а пък удгòри билè вѣчи дру́га
на́ция//.

В. Защо се наричат туканци?

//амй навѣрну/ тр'а дѣ й/ разгавòра такѣф им бил/ ний.. ка́звами кòнчайми
пък бѣлгартй ка́зват свѣршйшми/ знàчат тйй дру́г разгавòра им бил/ уд бо́лград
йдат каназир'àта/ сѣтн'а ай тѣе перелй/...//.

В. Защо селото се нарича Калчево?

//штòту душѣл уд бо́лград д'аду кàлчу/ то́й душѣл на́й напрѣш т́ука/ и кѣк дѣ
гу крѣстим/ сѣдè/ да́й дѣ гу крѣстим кàлчуфкѣ/ и нй сѣ изминй//.

БЕЛЕЖКИ

¹ Български тълковен речник. С., 1993, с. 975.

² К л а у с, А. Наши колонии. Опыт и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. СПб., 1869; Ж у р а в л е в, В. К. Ташбунарский говор. — В: Статьи и материалы по болгарской диалектологии, Вып. 4, М., 1953, с. 128; Б е р н ш т е й н, С. Б. О языке города Болграда. — В: Ученые записки института славяноведения АН СССР. М., 1950, Т. 2 и др.

³ Б е р н ш т е й н, С. Б. О языке города Болграда..., с. 226. Има и литературен спомен: "Първите жители, що бяха заселили Болград, се наричаха туканци". — В: Г р е к о в, М. Спомени. С., 1971, с. 242.

⁴ Приложение I, текст от И-2; личен фоноархив, касета 1.

⁵ Списание на БАН, Кн. XLV (22), С., 1933, с. 131.

⁶ Пак там, с. 132.

⁷ Приложение I, текст от И-5; личен фоноархив, касета 3.

⁸ З а н е т о в, Г. Български народни песни от с. Конгаз, Бесарабия. — Списание на БАН, кн. XLV (22), С., 1933, с. 132.

⁹ З а н е т о в, Г. Българските колонии в Русия. — Периодическо списание, 1895, год. 9, Кн. XLVIII, с. 882.

¹⁰ Г р е к, И., Н. Ч е р в е н к о в. Българите от Украйна и Молдова. С., 1993, с. 26.

¹¹ Х а л ж и н и к о л о в а, Е. Българските преселници в Южните области на Русия. С., 1987, с. 59.

¹² З е л е н ч у к, В. С. Население Бессарабии и Поднепровья в XIX веке. Кишинев, 1979, с. 185.

¹³ Атлас болгарских говоров в СССР. М., 1958, с. 11.

¹⁴ Г р е к, И., Н. Ч е р в е н к о в. Цит. съч., с. 13.

¹⁵ С к а л ь к о в с к и й, А. А. Болгарския колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Одесса, 1848. Цит. по: Кратка история на Добруджа. Варна, 1986, с. 124.

¹⁶ Атлас болгарских говоров..., с. 14.

¹⁷ Б е р н ш т е й н, С. Б. О языке города Болграда..., с. 225.

¹⁸ Ш а б а ш о в а, Ю. Етнографичне районування болгар Одещини та їх етнічні особливості. — В: Историчне краєзнавство Одещини, Збірник матеріалів, Вып. 5, Одеса, 1994, с. 39.

¹⁹ В а к а р е л с к и, Хр. Групи на българската народност от битово гледище. — ИБГД, 10, 1942, с. 236.

²⁰ С т о й к о в, Ст. Българска диалектология. С., 1993, с. 103.

²¹ М и л е т и ч, Л. Старото българско население в Северозточна България. С., 1902, с. 15.

²² М и л е т и ч, Л. Източнобългарските говори. С., 1989, с. 20.

²³ М л а д е н о в, Максим Сл. Характеристика на говорите в Добруджа. — В: Помогало по българска диалектология. С., 1984, с. 100.

²⁴ БДА, Т. II, с. 17.

²⁵ М и л е т и ч, Л. Старото българско население..., с. 15 и сл.

²⁶ Атлас болгарских говоров в СССР..., с. 35.

²⁷ Пак там, с. 36.

²⁸ К у р д о в а, Св. Бесарабските българи в Болградско — исторически и лингвистични бележки. — В: Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том трети. В. Търново, 1994, 313—321.

²⁹ Т о п а л о в а, Св. Из историята на Калчова колония (Бесарабия). — Архив за поселищни проучвания. Год. III, 1994, кн. 3-4, с. 82 сл.

³⁰ При неударените широки вокали е налице системна количествена редукция, която тук поради технически причини не се отбелязва с а, е, о. Качествената редукция се отбелязва съответно с ъ, ѝ, у.